

Gere Zsolt – Labádi Gergely
DIGITÁLIS KLASSZIKA.
A 19. századi magyar irodalom- és
művelődésszemlélet adatbázisa

Die digitale Klassik. Die Datenbank der ungarischen klassischen Literatur

Die Digitale Klassik ist ein gemeinsames Projekt der Lehrstuhl der ungarischen klassischen Literatur und die Bibliothek der Universität Szeged. Die digitale Sammlung, die enthält Texte aus dem 18–19. Jahrhundert, antwortet auf die Geisteswissenschaft betreffende mediologische Herausforderung. Aus den möglichen Forschungsaspekte heben wir die folgende hervor: der Prozess der Mediatisation der ungarischen Gesellschaft. Mit dieser Prozess hängen teils die Artikel zusammen, die sich mit der Distanzierung des Untersystems der Kunst beschäftigen. Drittens bringen wir die Repräsentation der geschlechtlichen, nationalen Minderheiten und die mögliche Untersuchung ihrer gesellschaftlichen Lage vor. Das Projekt ist von OTKA (T037847) unterstützt. Unseres Homepage: <http://www.kiad.hu>.

Dolgozatunkban a Szegedi Tudományegyetem Klasszikus Magyar Irodalom Tanszéke és a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára által közösen létrehozott adatbázist szeretnénk bemutatni. A 2002 és 2005 között az OTKA támogatását élvező projektnek (T 37847) a Tanszék részéről Szajbély Mihály a vezetője, míg a Könyvtár részéről Bakonyi Géza.

A digitalizációs technika elterjedésével, használatának olcsóbbá és könnyebbé válásával az irodalomtörténészek nagy lehetőséget kaptak a kezükbe, hiszen a mi munkánk szövegek újraolvasása, újraértelmezése mellett a szövegek hozzáférhetőségének, kiadásának a biztosítása is. Az irodalom- és kultúraszemlélet változásai állandó súlypont-áthelyeződésekhez vezetnek; a modernitás kora művészetének és az ehhez kapcsolódó tudományosságnak olyannyira jellemző reflektáltsága – s ezzel párhuzamosan fokozódó bizonytalansága – felgyorsította azt a folyamatot, melynek során újabb és újabb, addig periférikusnak, érdektelennek minősített szövegtípusok, szövegcsoportok, szerzők válnak a jelen kutatói számára izgalmassá, inspiratívvá.

A viszony azonban nem egyirányú, mivel a modernitás fentebb leírt sajátossága szorosan összefügg azzal, hogy a kultúra hagyományos terei – mindenekelőtt a könyvnyomtatás, és az ezen alapuló intézmények, kánonok –, illetve e terek jelentősége az új mediális közegek megjelenésével és elterjedésével változnak. Kétségtelen azonban, hogy a digitalizáció forradalma volt az irodalomtörténet-írás, de

általában véve is a szellemtudományok számára az az utolsó lökés, amely saját helyének újragondolására készíti. Az új média tette valójában tudatossá a tömeg-média historicitását, és lehetőséget adott arra is, hogy új szemmel tekintsünk rá. Szintén ez az a technikai (utóbb habitusbeli) változás, amely arra kell készítsen, hogy megpróbáljunk választ adni arra a kérdésre, a nemzeti hagyomány mely elemei a megőrzendőek, akár tartalmi, akár formai szempontból. Minden, ami nem kerül át az új médiára, az elkövetkezőekben egyre elérhetlenebb lesz, megszűnik a hagyomány része lenni.

A hagyomány újraalkotásának kényszere a digitális térben tehát korántsem tét nélküli. A könyvtárak tipikusan azok az eredendően offline intézmények, amelyek korábbi feladatainak kibővítéseként a nyomtatott kultúra „átültetését” tűzték ki célul. A teljes átfordítás a jelenlegi körülmények között – még ha a technikai feltételek adottak is tűnnek, mint a Google Book-projekt esetében – természetesen pusztán illúzió. Ebből fakadóan minden ilyen kezdeményezés, ha céljával a teljességet is tűzi ki, szükségszerűen töredékes gyűjteményeket eredményez, amelyeket hol a szerzői jog, hol a különböző szempontból összeállított kánonok, hol egyszerűen az anyagi, időbeli feltételek változása tesz töredékessé.

A *Digitális Klasszika* – éppen ezek miatt – a kezdetektől fogva felvállaltan a külföldi gyűjtemények logikája alapján szerveződik. A célkitűzéseink a következők voltak:

- 1) Az adatbázisba a 19. század irodalom- és művelődésszemléletének megismerésére alkalmas szövegeket kell egybegyűjteni.
- 2) Az adatbázisnak legalább háromféle funkciót kell ellátnia: első az irodalom- és művelődéstörténeti kutatás számára kiaknázatlan források bemutatása, második a világhálón e szövegek szélesebb kutatói kör rendelkezésére bocsátása és végül az egyetemi oktatásban való felhasználása.
- 3) Az adatbázis egyesítse a facsimile minőségű nyomtatott források filológiai igényeit egy relációs adatbázis keresési és kombinációs lehetőségeivel valamint a legfrissebb irodalom- és művelődéstörténeti iskolák kutatási szempontjaival.
- 4) A négyéves kutatási periódus végére 7000 nyomtatott oldalnyi, az alább felsorolt szempontok alapján feldolgozott szöveg hozzáférhetővé tétele.

Az elmúlt négy évben a világhálón hozzáférhetővé tett (<http://www.kiad.hu>) digitalizálási, adatbázis-építési munkálatok legfontosabb eredményének azt tartjuk, hogy a szellemtudományok terén az utóbbi évtizedben a magyar és európai irodalomtudományban történt változásokkal összhangban sikerült – a folyamatos bővítés lehetőségét fenntartva – egy olyan szövegtárházat összeállítani a magyar

művelődés e körülbelül másfélszázados időszakából, amely többféle kutatási irány érdeklődésére is számot tarthat, lehetővé teszi a 18–19. századi magyar művelődésszemlélet kérdéseinek újragondolását. A cikkek válogatásakor négy általános szempontot határoztunk meg. A rendszerformáló kategóriák történetére vonatkozó forrásokból a felhasználók az irodalom és művelődés terét meghatározó fogalmak, intézmények ki- vagy átalakulását követhetik nyomon. Az esztétikai kategóriák történetére vonatkozó források az irodalomértés különböző kategóriáinak kutatását segítik. A harmadik csoportba tartoznak az irodalom és művészet rendszerének a többi társadalmi alrendszerhez való viszonyát tárgyaló források, mint például a jogi szabályozásokról és gazdasági fejleményekről, társadalmi szerepekről referáló, illetve ezeket elemző szövegek. A negyedik csoportot alkotják végül a tudománytörténeti források, amelyek a nemzeti irodalomtudomány kialakulásának kísérői. Ide elsősorban az irodalomtörténet-írás történetét és módszertanát jellemző, illetve a magyar és világirodalom kapcsolatát érintő írások kerültek.

Formai szempontból nem tettünk különbséget a szövegek hordozó közegei között, tehát bekerülhetett a röpirattól kezdve a folyóiratokon át a különböző könyvtípusokig bármi. Szintén nem tettünk megszorítást a szövegek műfaját illetően, forrás lehet bármi, tanulmányok, kötetelőszók, bevezetők, lexikoncikkek, hírlapi kritikák, ismertetőik, tárcák, folyóiratcikkek, hirdetési felhívások is.

A lehetséges kutatási szempontok közül előadásunkban hármat tartunk fontosnak kiemelni: a magyar társadalom mediatizációjának folyamatát, amely során a nyomtatott kultúra egyre nagyobb mértékben áthatja a mindennapokat. Ennek következményeként a nyomtatott kultúra különböző formáihoz fűződő viszonyban alapvető átalakulás ment végbe, amelynek különböző aspektusaival (olvasóközönység rétegződése, a könyv és az újság szerepe a mindennapokban, az olvasási szokások, szerzői szerep stb. átalakulása) az adatbázis több szövege is foglalkozik, köztük olyanok, amelyek a vonatkozó bibliográfiákban sem szerepelnek. Ezekkel részben összefüggnek azok a cikkek, amelyek az irodalmi–művészeti alrendszer elkülönülésének folyamatát kísérik nyomon. Harmadikként pedig az irodalmi, művészeti mezőn belül a nemi és nemzetiségi kisebbségek reprezentációját, a többségi társadalomhoz való viszony alakulásának lehetséges vizsgálatát említjük meg.

Az adatbázis a magyar nem (vagy nem csak) szépirodalmi anyagot digitalizáló archívumok (Neumann-ház, MEK 2.0, Kempelen Farkas Digitális Könyvtár, a debreceni, illetve a pécsi egyetemi könyvtár) között egyedülálló abban a tekintetben, hogy nem a befoglaló egységeket (kiadványt, folyóiratot) veszi alapul, ezért gyorsan és egyszerűen bővíthető, akár új források, akár új kutatási szempontok felmerülése esetén. Továbbá különbözik az előzőektől abban is, hogy az internet

sajátosságainak megfelelően nem a nyomtatott forrás teljes reprodukciója a célja, jóllehet a képfórmátum révén részben ennek is eleget tesz.

Szeretnénk hangsúlyozni, hogy az OTKA támogatásával kialakított adatbázis bővítése nem zárul le a pályázattal, a meglévő kereteket felhasználva a pályázaton kívül a későbbiekben is folytatjuk a keresési rendszer tökéletesítését, illetve újabb cikkek felvitelét.

A további információkért, kérjük, keressék fel a projekt honlapját:

<http://www.kiad.hu>.